

Viena iš albumo „Ištremti iš Tėvynės/ Deported From Their Homeland“ sudarytojų – Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro darbuotoja Elvyra Mickevič.

Albumo „Ištremti iš Tėvynės/ Deported From Their Homeland“ publikuojama apie 800 nuotraukų.

Renginiai minima

Šiandien, birželio 14-ąją, Lietuvoje minima Gedulo ir vilties diena. Masinių tremčių paminėjimo sukakčiai skirti renginiai Šiauliuose prasidėjo birželio 12 dieną.

Šiaulių „Aušros“ muziejaus Venclauskių namuose Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro darbuotojai pristatė tremtinių ir politinių kalinčių nuotraukų albumą „Ištremti iš Tėvynės/ Deported From Their Homeland“.

Apie solidų, beveik 600 puslapių, albumą kalbėjo sudarytojai Benas Navakauskas, Birutė Pa-

numienė, Violeta Jasinskienė, Elvyra Mickevič.

Leidinyje pateikiama apie 800 nuotraukų iš Lietuvos gyventojų tremties ir kalinimo vietų Sibire, europinėje Rusijos dalyje ir Centrinėje Azijoje. Dauguma albumo nuotraukų iki šiol nebuvo publikuotos.

Šiaulių apskrities Povilo Višinskio viešjoje bibliotekoje paskaita „Partizaninės kovos pradžia Lietuvoje: 1944 m. vasara – ruduo“ skaitė Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijos istorikas, karo istorijos rekonstruktorių klubo „Partizanas“

Iš kartos į kartą paveldėtas

Atkelta iš 1 psl.

Živilė KAVALIAUSKAITĖ
zivile@skrastas.lt

Tarsi lapės užpulti viščiukai

Oną Petrauskaitę pažįstami vadina tiesiog Onute, Onike. Jos geltonas medinis namukas visai šalia Kražantės. Kai čia prieš keturis dešimtmečius apsigyveno su tėvais, sodyba buvo atokiai nuo miesto, šalia ganyklos, apsupta senųjų klevų.

Dabar viskas pasikeitė, pro šalį bėga nutiesta gatvė, pristatyta naujų namų. Net adresas jau kitas. Bet sodyba vis tiek išliko lyg ramybės oazė – su ošiančiais medžiais, čiulbančiais paukščiais, pievų kvapais ir prisiminimais.

Nedideliame kambaryje nuo sienos žvelgia išėjusieji: brolis, mama, tėvukas, seneliai, dėdė... Šalia kabo Lietuvos, Latvijos ir Ukrainos vėliavėlės, jungiančios šeimos istoriją ir namų šeiminių gyvenimą ir išgyvenimus.

Onutė kuklinasi, kad skaudi jos šeimos istorija – viena iš daugelio. Moteris atverčia vardyno „Lietuvos gyventojų genocidas“ tomą, kuriame pateikti duomenys apie 1949 metais sovietinio režimo vykdytą represijų aukas. Vienerių metų tomas, apimantis tik pavardes nuo N iki Ž, yra daugiau nei 600 puslapių.

Onutė pažymėjo saviškius. 1949 metų pavasarį buvo ištremti jos seneliai Stanislovas ir Elžbieta Kazlauskai, jų vaikai Antanas, Povilas, Antanina – jau vėliau, sukūrusi šeimą su Petru Petrausku, ji taps Onutės mama. Vardyne surašyti ir tremtyje gimę Petrauskų vaikai, Kazlauskų anūikai: Stasys, Irena, Ona.

Iki okupacijos darnios šeimos gyvenimas buvo ramus ir pilnas vilčių. Kazlauskų, paprastų kaimo žmonių, namai stovėjo Kauno apskrities Garliavos valsčiaus Tvarikiškių kaime. Turėjo ūkį, miško, dirbo žemę. Kaip tik prieš karą pasistatė naują trobą.

Visa šeima labai gerai sutarė. „Mūsų senelis buvo labai geras, labai gailėstingas, labai nuoširdus ir tas gailėstingumo bruožas eina iš kartos į kartą. Visi jį labai mylėjo, vaikai, paskui anūikai, proanūčiai – visi jį vadindavo tėveliu“, – prisimena Onutė.

Kazlauskų šeimai gimė trylika vaikų, du mirė kūdikystėje, tad užaugo vienuolika.

O. Petrauskaitė įsidėmėjo mamos vaikystės svajonę: broliai, seserys užaugs, sukurs šeimas, suvažiuos į tėviškę ir bus be galo laimingi – juk tiek saviškių kartu! Kas tuomet būtų pagalvojęs, kad šeima bus išdraskyta, išblaškyta:

Ona Petrauskaitė su ukrainiečiais Michailu, Olga, Nina. „Noriu padėkoti visiems lietuviams – nuo Prezidento iki paprasto žmogaus už tokią didelę paramą“, – nusifotografavusi dėkojo Nina (antra iš dešinės).

Brangį vaikystės relikviją – per krikštynas Lietuvoje krikšto mamos Onutei padovanota lėlė.

tėvai ir trys vaikai – į tremtį, dar vienas sūnus – į lagerį.

Kiti – kur kas. Onutė vaizdžiai palygina: „Žinote, kaip gražiai vaikšto višta su viščiukais ir staiga lapė užpuola, vieną pagauna, kiti išsilaksto kas kur...“

Kelios akimirkos tylos pakimba ore.

Kazlauskus ištrėmė kaip „liaudies priešą“ šeimą – lageryje jau kalėjo sūnus Vytautas.

Liko užrašytas Onutės mamos Antaninos liudijimas 1994 metų kreipimesi dėl rehabilitacijos: „Bijodami tremties, mes pradėjome slapstytis pas tolimesnius giminaičius ir pažįstamus žmones. Mano broliai ir seserys, kurie jau negyveno pas tėvus, tie liko neišvežti. Mano tėvus suėmė 1949 metų kovo mėnesį. Mane su dviem broliais suėmė balandžio mėnesį, nes mes taip pat buvome pasislėpę.“

Onutė skaičiuoja likimus. „Viena iš seserų buvo ištekejusi, gyveno kitur ir kita pavarde, neįskundė. Kazys irgi liko neįskustas. Albina kažkaip paspruko. Onutė, dvylikametė, tuo metu viešėjo pas giminaičius. O mano mama pasakė svetimą pavardę, bet ją išdavė vienas aktyvistas: „Nemeluok, aš atpažinau, kas tu tokia, tu čia daržus ravėdavai, tavo pavardė tokia ir tokia.“ O kai sribas užtikrino, kad iš Sibiro nebegrįš, mama pažadėjo: „Aš tai grįšiu!“

Ir pažadą įvykdė. Povilui tą pavasarį buvo penkiolika, jis ryžosi sprukti. Paauglys, bėgdamas enkavėdistų kinkinio priekyje, nusimetė kailiniukus, išsiavė iš veilokų – stengėsi iš visų jėgų – basas – ištrukti.

„Enkavėdistas nusitaikė šauti į galvą, bet kulka per tiek praskriejo, – Onutė rankomis parodo atstumą tarp gyvenimo ir mirties.

– Šauti į vaiką...“

Iki šiol negali suvokti.

Povilą sučiupo.

Jauniausias Juozukas, aštuonerių, palindo po statine – pasislėpė ir liko.

„Jis visą savaitę vaikščiojo per kaimą, utelės byrėjo. Dvylikametei Onutei, matyt, žmonės pasakė, kad broliukas po kaimą vaikšto, ji už rankos jį parvedė pas kitus, tolimus giminaičius.“

Galiausiai berniuką įsivaikino ir užaugino bevaikiai žmonės.

Kai tėvus ištrėmė, jų Juozukui buvo aštuoneri. Grįžę rado dvidešimtus metus perkopusį vyrą.

Skurdas ir auksas

Jokių kaltinimų Kazlauskams pateikta nebuvo. Išvežė į Irkutsko sritį.

„Kai vežė, vyriausia sesuo atėjo išlydėti, nusiėmė savo megztinį ir atidavė mano mamai: tau reikės, – Onutė pakelia akis nuo senų nuotraukų. – Šaštatas buvo labai ilgas, galė nebūvo matyti. Kažkur davė mėsos, bet su kirmiiniais. Kareiviai su šautuvais liepė eiti į pirtį, nusirengti ir atnešti drabužius. Jaunos sarmatijosi, senesnės paduodavo. Mama pasakojo: „Važiavome gyvuliniam vagonė, vietos buvo mažai, kojų nebūvo kaip ištiesti.“ Matė, kad kitus vežė po anglių, išlindo žmonės ir baloje prausėsi kaip žvirb-

liai. Visi verkė.“

Iš Irkutsko tėvus išvežė į Žigalovo rajoną, o seserį su broliais – į Bodaibo rajoną. Ten Antanina dirbo miško apdoravimo darbus, plovė auksą, o vėliau dirbo valgykloje virėja.

Onutė prisimena: kai sovietmečiu mokėsi geografijos, mėmelapiuose būdavo pažymėtas Bodaibo, rajono centras, ir nurodytos iškaskenos – auksas.

Stabteli ties mamos atvaizdu Sibire: „Mama jauna buvo graži, vienas rusas sakė: „Aš tokią į Maskvą vežčiausi.“

Iki šiol kelmiškė pabendrauja su mamos tremties laikų drauge Joana iš Kauno. Aplanko, kai važiuoja į kapines. Dabar ji Onutei kaip mama. Ilgaamžė moteris pasakojo, kad vietinės rusės atvykusių tremtinių pagailėjo, išsiskirstė nakvynei. Atminty liko įspūdinga gamta, darbai, auksa paieškos. Pasakojo ir apie ten pat buvusius Stonius – operos solistės Sigutės Stonytės šeimą.

„Tautybių buvo įvairių: ukrainiečiai, totoriai, azerbaidžaniečiai, gruzinas... Kai Stalinas mirė, vienas gruzinas labai pergyveno, „moj brat umer“ – išvežė jį į Sibirą, o vis tiek brolis. Buvo daug lietuvių: iš Utenos, Plungės“, – Onutei girdėti pasakojimai savi.

Taiga, miškas, labai sraunios upės. Nuotraukose žmonės prie uolų – tik mažytės figūrėlės.

„Sraigtasparniu atskraidindavo maisto. Pasakojo, kad kondensuotas pienas statinėse būdavo. Mamos brolis Povilas sakydavo, ten tokia vieta, taiga aplink, lėktuvu tik ir tepasieksi.“

Sustabdyta akimirka – šiaurės elniai su kinkiniais. Ir dar vienas prisiminimas: „Rudenį į mamą įtrenkė žaibas. Tada jai davė lengviau dirbti, virtuvėje. Atvažiudavo jakutai, virėjos išėdas jiems paduodavo ir sakydavo: „Razve oni liudi – jie nežmonės...“

Kiek susimąščiusi, priduria: „Toks tas vietinių gerumas...“

Vytautas ir verkiantis beržas

„Liaudies priešas“, dėl kurio ištrėmė Kazlauskų šeimą, buvo Vytautas. Onutė yra užrašiusi jo trumpus prisiminimus – dėdė pagal tuomet galiojusią tvarką rašė pareiškimą Lietuvos Respublikos prokurorui dėl rehabilitacijos ir kompensacijos.

Kai 1944 metų liepą buvo paskelbta mobilizacija į tarybinę armiją, V. Kazlauskui buvo aštuoniolika. Šaukiamojo amžiaus buvo ir brolis Antanas, bet jam kaimo mokytojas suklastojo dokumentus, pakeitė gimimo datą: taip Antanas su seseria Antanina tapo 1927 metais gimusiais

Gedulo ir vilties diena

narys dr. Darius Juodis.

Renginyje buvo pristatyta ir tarptautinio ekslibrisų konkurso „Istorinės atminties vardai“ paroda. Dalyvavo XXVII knygos mėgėjų draugijos nariai: dailininkas Vladimiras Beresniovas, istorikas Alvydas Surblys, dr. Raimundas Kaminskas, LPKTS valdybos pirmininkas Vladas Sungaila.

Birželio 13 dieną bibliotekoje pristatyta dar viena paroda – Alberto Švenčionio fotografijos „Vilties kelias“.

Šiandien skvere prie Šiaulių miesto savivaldybės vyks tremtinių ir politinių kalinių atminimo ir pagerbimo akcija „Atminties neišstremsi“. Renginys prasidės likus minutei iki vidurdienio visuotine ty-

los minute, po to bus skaitomos išstremtųjų pavardės, tremties vietos, likimai.

Tradicinis Gedulo ir vilties dienos minėjimas vyks 15 valandą 30 minučių prie Šiaulių geležinkelio rampos.

Vakare Gedulo ir vilties diena bus paminėta šv. Mišiomis ir koncertais: Šiaulių šv. apaštalo Petro ir Pauliaus katedroje vyks koncertas „Motinos malda“, Šiaulių šv. Mergelės Marijos Nekaltojo Prasidėjimo bažnyčioje koncertuos VII tarptautinio Sauliaus Sondeckio smuikininkų ir violončelininkų konkurso jaunieji atlikėjai, smuikininkas Zakharas Bronas, violončelininkas Davidas Geringas.

„Šiaulių krašto“ inf.

Šiaulių apskrities Povilo Višinskio viešojoje bibliotekoje pristatyta tarptautinio ekslibrisų konkurso „Istorinės atminties vardai“ paroda.

Šiaulių apskrities Povilo Višinskio viešojoje bibliotekoje paskaitą apie partizaninės kovos pradžią Lietuvoje skaitė dr. Darius Juodis.

gailestingumas

dvynukais – ištis buvo labai panašūs.

Po beveik penkių dešimtmečių Vytautas prisiminė: „Mūsų kaimo vyrai kiekvienas susirinko savo šeimoje pasitarti, ar eiti į karą, ar ne. Ir nutarėme, kad nė vienas iš mūsų kaimo vyras neis į karą, tu taip pat ir aš nutariau neiti. Mūsų kaimo vyrai pradėjo slėptis, o rusų kareiviai ir vietiniai stribai ieškojo mūsų po kaimus, darė kratas namuose. Aš slėpiausi namie, o kartais nueidavome pasislėpti į netoli esantį Mikolajevos miškelį. Ten slapstėsi grupė vyrų ir mes prie jų laikėmės mėnesį laiko. <...> 1945 metais buvo paskelbta amnestija visiems, kas vengė eiti į kariuomenę, ir reikėjo eiti užsiregistruoti. Kadangi aš dirbau Paežeriuose pas kunigą, 1945 metų liepos mėnesį nuėjau į Marijampolę užsiregistruoti <...> bet tarybų valdžios žmonės apgavo mane. 1946 metų maždaug liepos 15–17 dienomis mane iškvietė į Garliavos valsčių. Man tenai nuvykus, mane suėmė ir daugiau nepaleido. Mane nuvežė į Kauno lagumą ir tenai tardė maždaug mėnesį laiko.“

Karinis tribunolas 1946 metų rugsėjo mėnesį V. Kazlauskui „priteisė 10 metų speclagerio ir dar 5 metus gyventi be teisių“. Lapkritį kalinius jau Vilniuje susodino į gyvulinis vagonus ir po 20 dienų išlaipino Kazachijos TSR, Džezkazgano lageriuose.

Vytautas vargo vario kasykloje, sušlubavus sveikatai, Karagandos srityje dirbo įvairius darbus.

Įdomus sutapimas – lageryje Kazachstane Vytautas susitiko tą patį kunigą, pas kurį dirbo iki suėmimo. Kunigas dirbo valgykloje ir į Vytauto lėkštę įpildavo daugiau.

Pasibaigus baismės laikui spec. lageryje, dar penkerius metus teko likti ir atsižymėti spec. komendantūroje. 1956 metais V. Kazlauskas pradėjo dirbti šachtroje – šachtininku išdirbo 20 metų.

„Ir taip ne savo noru teko pasilikti gyventi Kazachstane ir kur iki šiol tebegyvenu“, – šiais žodžiais baigiasi raštas. Pabaigoje nurodyta data – 1990 metų kovo 22 diena – vienuolika dienų po Nepriklausomybės paskelbimo.

Ir visgi V. Kazlauskas grįžo namo.

„Vytautas puikiausiai lietuviškai šnekėjo. Kai rodydavo sovietmečiu „Vremia“, vis žiūrėdavo, koks oras Lietuvoje... Jis nusprendė į Lietuvą grįžti, žmona, rusė, – neleisti, šaukti. O jis, kaip partizanas, pabėgo. Atvažiavo su mažu, plonu lagaminėliu. Pasakojo, pas vienus lietuvius pagyvenau, pas kitus, į Maskvą, į lėktuvą. Grįžo į tėviškę, dar jo mama buvo gyva,

ji nugyveno 97 metus. Jis pusę metų ją karšino, šaukšteliu maitino. 1991 metų balandį čia pasodino juodųjų serbentų krūmą. „Mane prisiminsit“, – jo žodžiai. Atėjom prie beržo, laša sula, jis sako: „Žiūrėk, beržas verkia.“ Lygiai po mėnesio važiauvau jo laidoti. Mirė staiga, sustojo širdis. Mama sakydavo, numirs Kazachstane, kas jį palaidos, kas aplan-kys. Taip išėjo, kad ir mano mama grįžo namo, ir jis grįžo. Bet grįžo jis tik numirti – 56-erių.“

Mykolas ir jazminai

Dar vienas brolis – Mykolas. Žuvo Lietuvoje 1951 metų birželio 22 dieną. Tebuvo 23-eris.

„Su draugu rado aviacinę bombą. Pažiūrėjo, paliko. O anksti ryte atsikėlęs vėl nuėjo, jam buvo įdomu, pakrapštė. Sprogimas sudraskė į gabalus, surinko tuos gabalus į karstą, vienos rankos negalėjo rasti, eglėje, pačioj viršūnėj. Sesuo gyveno už dviejų kilometrų, girdėjo sprogimą, išbyrėjo stiklai, bet ji nesuprato, kad brolis žuvo. Laidotuvių nuotraukoje prie kapo atsiklaupę broliai, seserys – kas likę Lietuvoje, neišvežti, tie laidotojai...“

Artimieji Sibire naujieną apie sūnaus žūtį gavo laišku. Žinia nupurtė tarsi elektra. Po metų Mykolo kapo nuotrauka keliavo į Irkutsko sritį. Ant jos užrašyta: „Štai mano namelis amžinas, kuriame aš nebijausi jokių vėjų ir audrų, ilsiuosi Amžinai“.

Onutė tęsia: „Mano pusseserė syki sako: „Aš nepernešu jazminų kvapo.“ Sakau, kodėl, man kaip tik taip patinka!“

„Kai Mykolas žuvo, sudėjo tuos gabalus mėsos ir apkaišė jazminais. Tas jazminų kvapas...“

Šiomet jazminai nužydėjo anksčiau.

„Į savo trobą ir viskas“

Pirmieji į Lietuvą grįžo senieji Kazlauskai.

„Kai jau leido žmonėms išvažiuoti, močiutė su tėveliu susitarė su kitais žmonėmis ir išvažiavo, nors leidimo dar nebuvo gavę. Pasakojo, kad spec. poselenijė viršininkas sakė: „Ką man daryt, aš juos turėčiau sugrąžinti ir – į kalėjimą.“ Bet kažkaip praėjo, jau viskas buvo į pabaigą, tremtiniai jau masiškai grįžinėjo.“

Vardyne „Lietuvos gyventojų genocidas“ prie Onutės senelių nurodyta pastaba, kad, kitomis žiniomis, jie abu yra pabėgę iš tremties.

Grįžusių neleido į savus namus, bet Elžbieta Kazlauskienė nenusileido.

„Močiutė buvo tokio charakterio: kiti iš Sibiro važiuoja ir ji važiuoja – be jokio leidimo. Taip

ir su namais. Grįžo, apsigyveno, kad ir neleido: „O kur aš dingsiu. Į savo trobą ir viskas.“ Mūsų mama sakydavo, ji geležinė, tiek išgyveno.“

Dabar sodybos vietoje tik laukai ir du ažuolai. Onutė tikisi, kad pavyks parsivežti ir ažuoliuką išauginti prie savo namų.

Dar išliko kaimo pavadinimas, nors Onutės mama sakydavo, kad nebėra.

„Bet kartą važiuoju, žiūriu, rodyklė: „Tvarkiškių kaimas!“ Taip apsidžiaugiau! Labai keistas jausmas – negyvenau, bet kai atvažiuoju, atrodo, jaučiu, kad čia – gimtinė.“

Daugpilis ir lėlė Jurgita

Onutės tėvo P. Petrausko tėviškė – Aukštelkė Šiaulių rajone. Ištrėmė 29-erių.

Šeimoje buvo ir daugiau nukentėjusių nuo režimo.

„Tėvo sesuo Elytė ištekėjo už kariškio, visi sakydavo: labai sėkmingai ištekėjo, geras variantas. Okupavus Lietuvą, jis kategoriškai atsisakė tapti sovietiniu kariškiu, toks buvo charakteris, nepratylės, tiesiai į akis rėžia, kloja. Jį išvežė į Magadaną. Žmona su dvejų metų mergyte išvažiavo paskui vyrą. Ten gimė dar du vaikai.“ Šeima grįžo tik 1966 metais, įsikūrė Kelmėje.

Onutės tėvai, susipažinę tremtyje, susituokė 1953 metais. Susilaukė trijų vaikų: Stasys gimė 1955 metais, Irena – 1958 metais, Ona – 1960 metų sausio 1-ąją.

„Mane Sibire paaugino iki septynių mėnesių amžiaus. Grįžę apsisostojome pas tėvo seserį, bet ji pati labai vargo. Mama sakydavo, Sibire mes geriau gyvenome.“

Lietuvoje Petrauskams neleido apsigyventi. Apsistoję Latvijoje, Daugpilyje. Kartu vyko ir Antanas Kazlauskas su šeima.

„Čia nuotraukoje mūsų namukas, tėvai, brolis, sesuo, aš ant kėdės. Šitą lėlę tebeturiu, sarmata rodyti“, – juokiasi Onutė. Visgi įkalbėta atneša lėlę, išsaugotą nuo krikštytųjų, padovanotą krikšto mamos.

„Mano mylimiausia, Jurgita. Ji buvo aprenpta baltai, kaip virėjas. Kai žaisdavome, pas visas – mergaitės, pas mane – berniukas. Tai aš padariau dvi skylutes galvoje, įkišdavau kaspiną. Mama truputį „atrestauravo“, padažė. Viduje buvo pjuvenos, aš kartą ją išmaudžiau. Mama padarė remontą, į vidų įkišo vatą, persiuo. Kiek lėlių buvo, ji mano mylimiausia.“

Dabar Onutės vis neapleidžia mintis paprašyti siuvėjos pasiūti lėlei gražią suknelę. Lėlė tebesaugo brangių žmonių atminimą.

Nukelta į 7 psl.

TREMTIES ISTORIJA

„Atminčiai iš tolimos taigos dovanoju jums nuotrauką su savo tėveliais ir su švogerele“, – 1954 metais namiškiams užrašė Povilas. Sėdi Elžbieta ir Stanislovas Kazlauskai, centre – Petras Petrauskas ir Antanina, kairėje – brolis Antanas, dešinėje – Povilas.

Petrauskų šeima prie savo namų Daugpilyje. Onutė stovi ant kėdės: „Nuotraukoje pikta, nes sesuo buvo paėmusi mylimąją lėlę.“

Pagaliau vieną pavasarį beveik visa Kazlauskų šeima susirinko tėviškėje – iš Kazachstano atvažiavo Vytautas (trečias iš dešinės). Nuotraukoje trūksta Onutės mamos Antaninos. Apie 1968 metus.